

УДК 355.1:(81'42+81'23)

І. О. Лисичкіна

О. О. Лисичкіна

НАРАТИВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ СВДОМОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У статті викладені результати дослідження питання щодо окреслення функціонального потенціалу та спроможностей наративу як інструмента формування колективної свідомості військовослужбовців. Висвітлено значущість і роль наративу у мотивації, формуванні ідентичності, спільних цілей та дій, зміцненні психологічної стійкості, співробітництві та інших важливих аспектах успішної військової діяльності. Обґрунтовано важливий потенціал наративу у формуванні корпоративної культури та внутрішнього іміджу військової організації через здатність наративу створювати спільне бачення, визначати цінності та норми поведінки. Визначено важливу роль наративу у спілкуванні, побудові довіри та управлінні змінами серед військовослужбовців, а також його вплив на розуміння та виконання обов'язків.

К л ю ч о в і с л о в а : наратив, колективна свідомість, військовослужбовець, цінності, норми, колективна ідентичність, поведінка, вплив.

Постановка проблеми. Сектор безпеки та оборони має вирішальне значення для забезпечення безпеки як нації, так і держави. Забезпечення колективної дії військовослужбовців вимагає розуміння різних аспектів колективної свідомості та впливу на неї. Розвиток колективної свідомості військовослужбовців може бути важливим для підвищення їхньої готовності та взаємодії під час військових операцій. Військовослужбовці перебувають під впливом різноманітних наративів в епоху активного розвитку засобів масової комунікації та соціальних медіа. Розуміння того, як медіа впливають на колективну свідомість військовослужбовців через розповсюдження наративів, може бути важливим для визначення стратегій впливу на колективну свідомість, протидії цьому впливу і розвитку психологічної стійкості та готовності. Наявність функціонального потенціалу наративу, який здатен впливати на спільні цілі та дії, може допомогти підвищити ефективність воєнних операцій. Викладене вказує на актуальність дослідження особливостей наративу в контексті формування колективної свідомості військовослужбовців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У Словнику соціології колективна свідомість, за Емілем Дюркгеймом, визначається як сукупність вірувань та переживань, спільних для пересічної частини членів суспільства, причому зазначено, що суспільна колективна свідомість може тримати разом тільки сегментальне суспільство, а більш різноманітне суспільство повинна тримати разом більш різноманітна моральна свідомість, фокусами якої будуть професійні групи та спеціалізовані норми, що виходять із них [1]. Під колективною свідомістю розуміють сукупність загальних ідей та переконань, які посилюють певну групу, родину або суспільство з метою досягнення певної мети [2]. Наразі цей термін пов'язують із традиціями, нормами, системою цінностей, моралі та вірувань.

Важливо розрізнявати масову та колективну свідомості. Так, масова свідомість стосується спільних переконань, цінностей, ідеалів та норм, які властиві великій групі людей або суспільству загалом, відображає те, як індивіди взаємодіють та сприймають світ навколо себе на основі загальних стандартів і прийнятих концепцій. Вона може включати в себе уявлення про правильне та неправильне, а також спільні очікування від членів суспільства. Масова свідомість впливає на культурні та соціальні аспекти нашого життя, формуючи наше сприйняття та взаємодію в колективі [3]. Колективна свідомість своєю чергою вказує на ментальну структуру конкретної групи, що має специфічні цінності, переконання та норми, отже, може бути спільною для членів певної групи, як-от: релігійна спільнота, етнічна група або професійне товариство. Колективна свідомість здатна підсилити індивідуальну ідентичність через приналежність до цієї групи.

© І. О. Лисичкіна, О. О. Лисичкіна, 2023

Колективна свідомість формується та змінюється у комунікативному просторі через засоби масової інформації, соціальні медіа тощо. Дієвим інструментом формування колективної свідомості є наратив. У загальному розумінні він постає «історією, яка пояснює дії суб'єкта для їх виправдовування перед певною аудиторією» [4]. Наратив має значний функціональний потенціал, оскільки як віртуальний продукт за умови широкої трансляції стає інформаційним засобом, спрямованим на стимулювання конкретних фізичних дій [5]. Його також розглядають як частину дискурсивної реальності [6], загальні моделі бачення світу [7, с. 56] та важливий інструмент для розуміння і саморозуміння людей [8, с. 67]. Попередні розвідки авторів [9] свідчать, що ґрунтовний аналіз наративу має міждисциплінарний характер і передбачає звернення до положень соціального конструктивізму, комунікативної лінгвістики, лінгвістичної прагматики, соціолінгвістики, когнітивної лінгвістики, дискурсних досліджень, медіалінгвістики тощо.

Мета статті полягає в окресленні функціонального потенціалу та спроможностей наративу як інструмента формування колективної свідомості військовослужбовців.

Матеріалом дослідження слугували стратегічні наративи 2023 року, які використовуються під час інформувань особового складу.

Авторська методика аналізу корпусу дослідження [9] для встановлення функціонального потенціалу та спроможностей наративу як інструмента формування колективної свідомості військовослужбовців передбачала: вияв авторського задуму та мотивів; окреслення основних топосів та концептів; встановлення основних імплікатур та їхньої кореляції з базовими концептами; проєктування соціальної та психологічної зумовленості сприйняття наративу адресатом. Використовувалися методи і прийоми дискурс-аналізу, контент- та інтент-аналізу для вияву імпліцитних впливів і переконань та прагматичного аналізу для визначення впливових спроможностей наративу. За допомогою методики наративного аналізу визначено глибинні структури аналізованих текстів і їхню вербалізацію. Авторський задум та мотиви було встановлено з використанням елементів контекстуально-інтерпретаційного методу. Для верифікації отриманих результатів використовувалися елементи методу експертних оцінок.

Виклад основного матеріалу. На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що можливості виконувати різні завдання та функції в контексті військової діяльності та психологічної підготовки визначають потенціал наративу як засобу формування колективної свідомості військовослужбовців.

Наративи можуть спонукати військовослужбовців досягати спільних цілей, надихати на дії та відданість службі, формувати військовий етикет і патріотизм. Наративи про захист країни або захист цінностей можуть допомогти військовослужбовцям відчувати, що їхня робота має значення, отже, допомогти їм подолати страх і труднощі, пов'язані з військовою службою.

Наративи допомагають військовослужбовцям розуміти та співпереживати історію і цінності, які є спільними, а також формувати відчуття власної ідентичності як частини військового колективу. Наративи можуть надати військовослужбовцям структурований набір вимог і завдань, допомогти визначити пріоритети та управляти військовою діяльністю. Наративи про спільну історію або спільні цінності можуть допомогти військовослужбовцям відчувати, що вони є частиною однієї спільноти та подолати культурні відмінності.

Наративи визначають цінності та норми, які лежать в основі військової культури та етики. Їх можна використовувати для зміцнення психологічної стійкості військовослужбовців, надання психологічної підтримки та сприяння подоланню стресів та викликів військової служби. Наративи допомагають зміцнити психологічну стійкість військовослужбовців шляхом поширення персоніфікованих історій, які резонують із цінностями та досвідом військовослужбовців. Наративи про героїзм та хоробрість можуть допомогти військовослужбовцям знайти сили продовжувати боротьбу, подолати страх і травми, пов'язані з війною.

Наративи слугують як засіб спілкування та побудови довіри серед військовослужбовців, можуть створювати загальну мову і розуміння між членами команди, допомагати військовим лідерам управляти змінами та адаптацією до нових викликів і проблем. Вони можуть впливати на те, як військовослужбовці розуміють та виконують свої обов'язки. Наратив про стратегію або план дій може допомогти військовослужбовцям зрозуміти, що вони повинні робити для досягнення успіху. Це може допомогти їм уникнути плутанини і працювати більш ефективно.

Отже, наративи мають значущий функціональний потенціал як інструмент для формування колективної свідомості військовослужбовців, оскільки вони впливають на їхню мотивацію,

ідентичність, спільні цілі та дії, психологічну стійкість, співробітництво та на багато інших аспектів, які важливі для успішної військової діяльності.

Формування та поширення наративів про діяльність військової організації дозволяє досягти виконання трьох завдань, важливих для формування корпоративної культури та внутрішнього іміджу організації, а саме:

- сформувати спільне бачення;
- окреслити спільні цінності;
- створити спільні норми поведінки.

Спільне бачення формується через те, що наратив допомагає військовослужбовцям зрозуміти, чому вони воюють і за що вони борються, а також відчуті, що вони є частиною чогось більшого, ніж вони самі. Наратив окреслює спільні цінності, як-от: честь, мужність і відданість, а це своєю чергою допомагає військовослужбовцям відчуті, що вони належать до однієї спільноти. Створення спільних норм поведінки відбувається, коли наратив наводить реальні приклади, історії та пояснює, як військовослужбовці повинні поводитися один з одним і з навколишнім світом, що може допомогти їм узгодити свою поведінку і підтримувати дисципліну.

Функціональний потенціал наративу в контексті формування колективної свідомості військовослужбовців можна розглядати з позиції його здатності:

- формувати колективну ідентичність;
- формувати колективну культуру;
- зміцнювати колективний дух.

Наратив може допомогти військовослужбовцям відчуті, що вони є частиною групи, яка має спільні цілі та цінності. Це може допомогти їм відчуті себе більш об'єднаними і мотивованими. Наратив може допомогти військовослужбовцям визначити спільні норми поведінки та цінності як частину професійної колективної культури. Він здатний допомогти військовослужбовцям відчуті, що вони борються за щось важливе. Це може допомогти їм подолати труднощі і підтримувати один одного.

Наративи, які мають на меті формувати позитивний імідж військової організації, схильні акцентувати події, що сприяють створенню позитивного сприйняття, та ухиляються від висвітлення подій і дії, що можуть заподіяти шкоду репутації. Для таких наративів особливу важливість має концептуальний фундамент, який є загальним для всіх повідомлень, що утворюють наратив. Спланована акцентуація ключових понять за допомогою важливих слів і певних інформаційних деталей, які несуть глибше смислове навантаження в повідомленнях, сприяє викликанню емоційної відповіді у адресата.

Наратив складається з різноманітних повідомлень на одну тему для різних контекстів замість одного універсального повідомлення. Однак ці повідомлення є послідовними, логічно взаємопов'язаними та підсилюють одне одного [9].

Спроможності наративу як інструмента формування колективної свідомості військовослужбовців можна розглядати як його здатність:

- до трансляції;
- інтеграції;
- мотивації.

Наратив може бути використаний для поширення спільних цінностей і норм поведінки серед військовослужбовців через офіційні канали (навчання та пропаганда) або через неофіційні канали (особисті історії та мему). Наратив може бути використаний для інтеграції військовослужбовців з різних культур і фонів шляхом створення спільної історії, в якій всі військовослужбовці можуть знайти себе. Наратив мотивує військовослужбовців до боротьби і перемоги шляхом створення історії, що викликає емоції і почуття гордості.

На основі проведеного дослідження можна сформулювати такі практичні рекомендації щодо використання наративу для формування колективної свідомості військовослужбовців:

- він повинен бути заснований на спільних цінностях і нормах поведінки військової організації;
- бути зрозумілим і доступним для військовослужбовців різного рівня підготовки;
- бути актуальним і відповідати сучасним реаліям;
- він має постійно підтримуватися і розвиватися.

Зауважимо, що наратив може бути використаний для формування колективної свідомості військовослужбовців на різних рівнях – від певної спеціальності, підрозділу або частини до військового контингенту різних країн, які беруть участь у спільній операції.

Висновки

Наратив є потужним інструментом, який може бути використаний для формування колективної свідомості військовослужбовців. Він може допомогти їм зрозуміти, чому вони воюють і за що вони борються, отже, допомогти їм відчувати, що вони є частиною чогось більшого, ніж вони самі.

Наратив відіграє значущу роль у мотивації, формуванні ідентичності, спільних цілей та дій, зміцненні психологічної стійкості, побудові довіри та управлінні змінами серед військовослужбовців та інших важливих аспектах успішної військової діяльності.

Наратив характеризується суттєвим потенціалом у формуванні корпоративної культури та внутрішнього іміджу військової організації через здатність створювати спільне бачення, визначати цінності та норми поведінки.

Наратив про захист країни або захист цінностей здатний допомогти військовослужбовцям відчувати, що їхня робота має значення, допомогти їм подолати страх і труднощі, пов'язані з військовою службою. Наратив про спільну історію або спільні цінності здатний допомогти військовослужбовцям відчувати, що вони є частиною однієї спільноти, та подолати культурні відмінності. Наратив про стратегію або план дій здатний допомогти військовослужбовцям зрозуміти, що вони повинні робити для досягнення успіху. Наратив про героїзм та хоробрість здатний допомогти військовослужбовцям знайти сили продовжувати боротьбу, подолати страх і травми, пов'язані з війною.

У контексті війни в Україні наратив про боротьбу за свободу та незалежність України є важливим інструментом для формування колективної свідомості українських військовослужбовців. Він допомагає їм зрозуміти, що вони борються за свою країну і своє майбутнє.

Подальші наукові розвідки з проблематики дослідження дозволять типологізувати наративи за їхнім впливовим потенціалом стосовно формування колективної свідомості професійних груп, зокрема військовослужбовців.

Перелік джерел посилання

1. Collective Conscience. *A Dictionary of Sociology (4 ed.) (John Scott and Gordon Marshall)*. L. : Oxford University Press, 2015. DOI: <https://doi.org/10.1093/acref/9780199683581.001.0001>.
2. Collective Conscience: Meaning, Theories, Examples and Overview. *Sociology Group*. URL: <https://www.sociologygroup.com/collective-conscience/> (дата звернення: 19.10.2023).
3. Масова свідомість це. *Психологічна енциклопедія. Український психологічний хаб*. URL: <https://www.psykholoh.com/post/масова-свідомість-це> (дата звернення: 19.10.2023).
4. Denzin N. K. *Interpretive Biography*. Newbury Park, California, L. : Sage, 1989. DOI: <https://dx.doi.org/10.4135/9781412984584>.
5. Почепцов Г. Г. Дуже важливо змінити наратив «зрада» на «успіх». *Урядовий кур'єр*. 2017. 13 жовт. URL: <http://surl.li/nmjgg> (дата звернення: 19.10.2023).
6. Дьяковська Г. Наратив як складова дискурсивної реальності. *СХІД*. 2017. № 5 (151). С. 70-73. URL: <http://surl.li/nmjgm> (дата звернення: 19.10.2023).
7. Погорська І. І. Стратегічний наратив: науковий дискурс. *Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах* : монографія. Київ : Вадекс, 2019. С. 10-59.
8. Ожеван М. А. Глобальна війна гранд-наративів у сучасну добу. *Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах* : монографія. Київ : Вадекс, 2019. С. 60-96.
9. Лисичкіна І. О. Мас-медійні особливості побудови ефективного наративу як інструмента стратегічних комунікацій. *Психолінгвістика*. 2019. Випуск 26 (2). С. 224-242. DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-26-2>.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2023 р.

UDC 355.1:(81'42+81'23)

I. Lysychkina, O. Lysychkina

NARRATIVE AS A TOOL FOR SHAPING MILITARY PERSONNEL'S COLLECTIVE CONSCIOUSNESS

This article highlights the results of a study on delineating the functional potential and capabilities of narrative as an instrument for shaping the collective consciousness of military personnel. It underlines the significance and role of narratives in motivation, identity formation, common goals and actions, strengthening psychological resilience, cooperation, and other essential aspects of successful military operations.

Narratives can help military personnel understand why they are fighting and what they are fighting for, thereby enhancing their motivation to persevere in the face of challenges. Narratives about defending the country or upholding values can make military personnel feel that their work is meaningful, helping them overcome fear and the difficulties associated with military service. Narratives can also make military personnel feel that they are part of something larger than themselves. Narratives about shared history or common values can help them feel like they belong to a community and bridge cultural differences. Furthermore, narratives can assist military personnel in understanding what they need to do and why it is crucial, aiding them in working together to achieve common objectives. Narratives outlining strategies or action plans can help military personnel comprehend what it takes to succeed, avoiding confusion and enhancing their effectiveness. Narratives reinforce the psychological resilience of military personnel by disseminating personalized stories that resonate with their values and experiences. Narratives of heroism and bravery can help military personnel find the strength to continue the fight and overcome the fear and trauma associated with warfare.

This article underscores the significant potential of narratives in shaping the corporate culture and internal image of a military organization due to their ability to create a shared vision, define values, and establish norms of behaviour. The crucial role of narratives is highlighted in communication, building trust, and managing changes among military personnel, as well as their impact on understanding and fulfilling duties. By disseminating a corporate narrative, military personnel improve communication and foster unity within a combat unit. This unity is vital for effective teamwork and task accomplishment.

The potential of narratives in shaping the corporate culture and internal image of a military organization is considered a key aspect of the study. Narratives possess a unique ability to create a shared vision and define values and norms of behavior that form the foundation of a robust organizational culture. This shared culture reflected in the narrative serves as a source of pride and identity for military personnel.

Key words: narrative, collective consciousness, servicemen/servicewomen, values, norms, collective identity, behavior, influence.

Лисичкіна Ірина Олексіївна - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій Національної академії Національної гвардії України.
<https://orcid.org/0000-0002-2050-9379>

Лисичкіна Ольга Олексіївна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Національної академії Національної гвардії України.
<https://orcid.org/0000-0002-9511-9615>